

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ
КАФЕДРА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА І РЕСТАВРАЦІЇ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор
з науково-методичної та навчальної
роботи

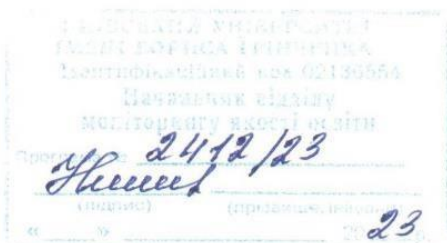

О. Б. Жильцов
« » 2023 р.



РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРАКТИКА ЖИВОПІСУ

для студентів спеціальності 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»
освітнього рівня другого (магістерського)
освітньої програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво»




Київ – 2023

Розробники: Буйгашева Алла Борисівна, професор кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка; Крюкова Ганна Олексіївна, доцент кафедри образотворчого мистецтва Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Викладач: Буйгашева Алла Борисівна, професор кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка


Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Протокол № 1 від «24» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри
декоративного мистецтва і реставрації  Алла РУДЕНЧЕНКО

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво»

«12» вересня 2023 р.

Гарант освітньо-професійної програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво»  Вероніка ЗАЙЦЕВА

Робочу програму перевірено
«15» вересня 2023 р.

Заступник декана
з науково-методичної та навчальної роботи  Алла ТАРАННИК

Пролонговано:

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № __

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання			
	денна		заочна	
Вид дисциплін	Нормативна			
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська			
Загальний обсяг кредитів/годин	9/270			
Курс	1			
Семестр	1	2		
Кількість змістових модулів з розподілом:	1	1		
Обсяг кредитів	4	2		
Обсяг годин, в тому числі:	120	60		
Аудиторні	46	50		
Модульний контроль	8	4		
Семестровий контроль	-	-		
Самостійна робота	66	6		
Форма семестрового контролю	залік	-		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – професійна підготовка фахівця з високим рівнем художньої майстерності в зображенні постаті людини. **Завдання курсу:**

- поглибити базові знання з дисципліни «Практика живопису»;
- удосконалити практичні навички при роботі у техніці олійного живопису;
- розвинути образотворче мислення, що є необхідним для творчої діяльності в усіх видах образотворчого мистецтва

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньо-професійної програми спеціальності формуються загальні та фахові компетентності:

Програмні компетентності	Код	Значення компетентності
Загальні компетентності	ЗК 1	Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	СК 1	Здатність переосмислювати базові знання, демонструвати розвинену творчу уяву, використовувати власну образноасоціативну мову при створенні художнього образу.
	СК 3	Здатність використовувати знання та практичні навички з сценографії з метою найвиразнішого розкриття концепції і змісту драматичного твору та його художнього втілення.

	СК 9	Здатність створювати затребуваний на художньому ринку суспільно значущий продукт образотворчого та/або декоративного мистецтва.
--	------	---

3. Результати навчання за дисципліною

Знання: різноманітних прийомів, методів роботи над творчими завданнями з використанням особливостей національних традицій школи образотворчого мистецтва.

Практичні навички і вміння: Уміння створювати атмосферу творчого підходу для роботи над завданням, використовуючи при цьому класичні зразки. Уміння аналізувати, визначати технічні прийоми виконання завдання та методичні прийоми наочного пояснення завдання. **Програмні результати навчання:**

Код	Значення програмного результату
РН 3	Володіти інноваційними методами та технологіями роботи у відповідних матеріалах (за спеціалізаціями).
РН 10	Застосовувати у мистецькій та дослідницькій діяльності знання естетичних проблем образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації, основних принципів розвитку сучасного візуального мистецтва.
РН 14	Застосовувати методологію наукових досліджень у процесі теоретичного і практичного аналізу; дотримуватися принципів академічної доброчесності; узагальнювати результати дослідження та впроваджувати їх у мистецьку практику; виявляти практичні та теоретичні особливості наукової гіпотези.
РН 15	Планувати професійну діяльність у сфері образотворчого і декоративного мистецтва, реставрації відповідно до потреб і запитів суспільства та ринку.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					Самостійна
		Аудиторна					
		Лекції	Семинари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль I. Академічний живопис оголеної постаті							
Тема 1. Етюд оголеної постаті, що сидить	6			6			
Тема 2. Оголена постать, що сидить у складному русі	32			12			20
Тема 3. Етюд оголеної постаті, що стоїть	6			6			
Тема 4. Оголена постать, що стоїть на тлі драперій	32			12			20
Тема 5. Етюд оголеної постаті, що лежить на тлі драперій	36			10			26
<i>Модульний контроль</i>	8						
Разом	120			46			66
<i>Підготовка та проходження контрольних заходів</i>							
<i>Усього</i>	120			46			66
Змістовий модуль II. Академічний живопис оголеної постаті з гіпсовою фігурою Венери							
Тема 1. Етюд оголеної постаті, що лежить на тлі драперій	14			14			
Тема 2. Постановка оголеної постаті з гіпсовою фігурою Венери	20			20			
Тема 3. Етюд оголеної постаті у складному русі	16			16			
Тема 4. Етюди фігури людини в інтер'єрі	6						6
<i>Модульний контроль</i>	4						
Разом	60			50			6
<i>Підготовка та проходження контрольних заходів</i>							
<i>Усього</i>	60			50			6

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Академічний живопис оголеної постаті

Тема 1. Етюд оголеної постаті, що сидить (6 год.)

Академічний живопис. Формат – 60*80.

Постановка: оголена постать, що сидить на подіумі, на тлі контрастних драперій.

Мета: передати анатомічну та пластичну характеристику моделі в кольорі.

Завдання: виконання живописного етюду оголеної постаті.

1 етап роботи: композиція, розміщення постаті в заданому форматі методом «від плями».

2 етап роботи: проробка форми, передача характеру та руху натури.

Література: основна [1,2,3,4,5,6,7] додаткова
[1,2,3,4]

Тема 2. Оголена постать, що сидить у складному русі (12 год.)
Полотно, олія. Формат – 100*80 **Постановка:** сидяча постать оголеної натури компонується на тлі драперій.

Мета: навчитись передавати анатомічну та пластичну характеристику моделі.

Завдання: виконання живописного зображення постаті людини з урахуванням індивідуальних особливостей, правдива передача характеру та руху натури.

1 етап роботи: композиція академічної постановки, розміщення постаті в заданому форматі.

2 етап роботи: зображення постаті за правилами конструктивної побудови, передача сидячої пози моделі.

3 етап роботи: перша прописка в кольорі з вирішенням тональних та світло-тіньових співвідношень, уточнення пропорцій, проробка форми фігури в кольорі.

4 етап роботи: живописна детальна проробка натури. Потрібно уважно прослідкувати за явищами світлотіні – власними, падаючими тінями та рефlekсами в кольорі.

5 етап роботи: етап узагальнення, використання прийому «від конкретного до загального». Тональне та світло-тіньове, кольорове уточнення.
Література: основна [1,2,3,4,5,6,7] додаткова [1,2,3,4]

Тема 3. Етюд оголеної постаті, що стоїть (6 год.)
Академічний живопис. Формат – 70*50. Полотно, олія.

Постановка: оголена постать, що стоїть з опорою на одну ногу.

Мета: навчитись швидко знаходити «плями» та відношення основних кольорів постановки між собою, точно знаходити пропорції та передавати анатомічну та пластичну характеристику моделі в кольорі за один сеанс.

Завдання: виконання живописного етюд оголеної постаті.

1 етап роботи: композиція постаті в заданому форматі методом «від плями».

2 етап роботи: проробка форми, передача характеру та руху натури.

Література: основна [1,2,3,4,5,6,7] додаткова [1,2,3,4]

Тема 4. Оголена постать, що стоїть на тлі драперій (12 год.)

Академічний живопис. Формат – 100*80. Полотно, олія.

Постановка: оголена постать, що стоїть на подіумі у не складному русі.

Мета: вчитись використовувати різні засоби зображення основних опорних точок. Розвивати вміння глибше і впевненіше відчувати форму, пластичну та анатомічну побудову людини, розуміти пропорційну та об'ємну цілісність.

Завдання: закомпонувати за канонами композиції, переконливо поставити постать на площину, зробити конструктивно-просторовий та анатомічний аналіз, живописно вирішити постановку, розібравши в тоні відношення натури до середовища.

1 етап роботи: композиція живописної постановки, розміщення постаті в заданому форматі.

2 етап роботи: зображення постаті за правилами конструктивної побудови, виявлення «великих форм», підмальовок.

3 етап роботи: уточнення пропорцій, тональна та кольорова проробка форми, перехід від узагальнення до деталізації, від великих до малих форм. Тут варто звернути увагу на осі різних частин тіла, на їх підпорядкування загальному рухові. Простір навколо фігури.

4 етап роботи: живописна детальна проробка натури. Потрібно уважно прослідкувати за явищами світлотіні – власними, падаючими тінями та рефlekсами в кольорі.

5 етап роботи: етап узагальнення, використання прийому «від конкретного до загального». Тональне та світло-тіньове, кольорове уточнення. Література: основна [1,2,3,4,5,6,7] додаткова [1,2,3,4]

Тема 5. Етюд голеної постаті, що лежить на тлі драперій 10 год.

Академічний живопис. Формат – 100*80. Полотно, олія.

Постановка: оголена постать, що лежить на тлі драперій.

Мета: Розвивати вміння глибше і впевненіше відчувати форму, пластичну та анатомічну побудову людини, розуміти пропорційну та об'ємну цілісність. Передавати характерні риси моделі в кольорі.

Завдання: закомпонувати за канонами композиції; визначати тональноколірний акцент живописної композиції; зробити анатомічний аналіз та методично грамотно вести роботу; узгодити маси світлого і темного.

1 етап роботи: композиція живописної постановки, розміщення постаті в заданому форматі.

2 етап роботи: зображення постаті за правилами конструктивної побудови, виявлення «великих форм», підмальовок.

3 етап роботи: уточнення пропорцій, тональна та кольорова проробка форми, перехід від узагальнення до деталізації, від великих до малих форм. Тут варто звернути увагу на осі різних частин тіла, на їх підпорядкування загальному рухові. Простір навколо фігури.

4 етап роботи: живописна детальна проробка натури. Потрібно уважно прослідкувати за явищами світлотіні – власними, падаючими тінями та рефlekсами в кольорі.

5 етап роботи: етап узагальнення, використання прийому «від конкретного до загального». Тональне та світло-тіньове, кольорове уточнення. Література: основна [1,2,3,4,5,6,7] додаткова [1,2,3,4]

Змістовний модуль II. Академічний живопис оголеної постаті з гіпсовою фігурою Венери

Тема 1. Етюд оголеної постаті, що лежить (14 год.)

Академічний живопис. Формат – 70*50. Полотно, олія.

Постановка: оголена постать, що лежить на тлі драперій.

Мета: передавати анатомічну та пластичну характеристику моделі в кольорі.

Завдання: навчитись швидко знаходити «плями» та відношення основних кольорів постановки між собою, точно знаходити пропорції та передавати анатомічну та пластичну характеристику моделі в кольорі за один сеанс.

1 етап роботи: композиція рисунка, розміщення постаті в заданому форматі методом «від плями». **2 етап роботи:** проробка форми, передача характеру та руху натури. Література: основна [1,2,3,4,5,6,7]

додаткова [1,2,3,4]

Тема 2. Постановка оголеної постаті з гіпсовим торсом Венери (20 год.)

Академічний живопис. Формат – 100*80. Полотно, олія.

Постановка: оголена постать, що сидить на тлі драперій; поруч стоїть торс Венери.

Мета: Розвивати вміння глибше і впевненіше відчувати форму, пластичну та анатомічну побудову людини та гіпсової фігури, розуміти пропорційну та об'ємну цілісність. Передавати характерні риси моделі в кольорі.

Завдання: композиційно розташувати натуру та торс Венери у заданому форматі, встановити пропорції та передати світло-тіньові співвідношення; передати плановість, навчитись акцентувати увагу на головному та «зписувати» другорядне.

1 етап роботи: композиція живописної постановки, розміщення в в заданому форматі.

2 етап роботи: зображення постаті за правилами конструктивної побудови, виявлення «великих форм», підмальовок.

3 етап роботи: уточнення пропорцій, тональна та кольорова проробка форми, перехід від узагальнення до деталізації, від великих до малих форм. Тут варто звернути увагу на осі різних частин тіла, на їх підпорядкування загальному рухові. Простір навколо фігури.

4 етап роботи: живописнадетальна проробка натури. Потрібно уважно прослідкувати за явищами світлотіні – власними, падаючими тінями та рефlekсами в кольорі.

5 етап роботи: етап узагальнення, використання прийому «від конкретного до загального». Тональне та світло-тіньове, кольорове уточнення. Література: основна [1,2,3,4,5,6,7] додаткова [1,2,3,4]

Тема 3. Етюд оголеної постаті у складному русі (16 год.) Академічний живопис. Формат – 70*50. Полотно, олія.

Постановка: оголена постать, що стоїть у складному русі.

Мета: навчитись швидко ловити характер та рух натури, розвинути вміння відразу набирати в тоні.

Завдання: виконання живописного етюду оголеної постаті з передачею руху.

1 етап роботи: композиція рисунка, розміщення постаті в заданому форматі методом «від плями». **2 етап роботи:** проробка форми, передача характеру та руху натури. Література: основна [1,2,3,4,5,6,7] додаткова [1,2,3,4]

Критерії оцінювання рівня виконання практичних завдань роботи:

1. Гармонійно закомпоноване зображення у заданому форматі – 2 б.

2. Правильна конструктивна побудова предметів – 2 б.
3. Повнота обсягу виконання кольоро-тонального вирішення просторового оточення – 2 б.
4. Охайність у виконанні роботи – 2 б.
5. Виявлення творчого підходу – 2 б. **Всього: 10 б.**

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль I		Модуль II	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	Не передбачено навчальним планом			
Відвідування семінарських занять	1	Не передбачено навчальним планом			
Відвідування практичних занять	1	23	23	25	25
Робота на семінарському занятті	10	Не передбачено навчальним планом			
Робота на практичному занятті	10	23	230	25	250
Лабораторна робота (в тому числі допуск, виконання, захист)	10	Не передбачено навчальним планом			
Виконання завдань для самостійної роботи (оцінюється як творча)	5	3	15	1	5
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25
Разом		-	293	-	305
Максимальна кількість балів:		293		305	
Розрахунок коефіцієнта:		293:100=2,93		305:100=3,05	
Екзамен:		-		-	

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Модуль 1

Тема 2. Короткострокові етюди фігури людини в різних ракурсах, що сидить (розмір 60*50см, полотно, олія, кількість: 2 шт.), **20 год.**

Тема 4. Короткострокові етюди фігури людини, що стоїть, при різному освітленні (розмір 70*50см, полотно, олія; кількість: 2 шт.). **20 год.**

Тема 5. Етюди натури що лежить у складному ракурсі (розмір 70*50см, полотно, олія, кількість: 2 шт.), **26 год.**

Основним завданням етюдів є передача складного руху натури, характеру та основних кольорових співвідношень через призму власного

бачення. Вміння розмістити зображуваний об'єкт, визначити пропорції, передати простір та колірні співвідношення натури та інтер'єра обмежений проміжок часу – допомагає художнику на шляху до здобуття майстерності.

В зовнішніх рисах, в пластиці форм виявляються риси характеру, темперамент, внутрішній світ особистості. По жестах, рухах, виразу очей вгадується настрій людини, її емоційний і психологічний стани. Спокій, радість, сум – всі безкінечно різноманітні переживання людської душі і риси характеру можуть бути відображені в роботі тільки завдяки вмінню художника відчуті і виразити їх в правильних пластичних формах.

Рекомендується переглянути живописні етюди Миколи Фешина.

Література: основна [1,2,3,4,5,6,7]
додаткова [1,2,3,4]

Модуль 2

Тема 4. Етюди фігури людини в інтер'єрі (розмір 60*80см, полотно, олія, кількість: 2 шт.), 6 год.

Головним завданням є зображення фігури людини в зв'язку з навколишнім інтер'єром. Цей зв'язок має простежуватись

- в продуманому виборі предметів обстановки, щоб вони не заважали бачити головне-фігуру людини;
- у виборі найбільш вигідного освітлення, яке допомогло б виділити фігуру людини як композиційний центр;
- нарешті, в точній побудові і вірних колірних відносинах, що забезпечують пластичне (тобто об'ємно-просторове) рішення всієї роботи, у всьому багатстві взаємодії кольорів і переходів світлотіні.

Потрібно прагнути до простоти, лаконічності постановки, уникати нагромадження її зайвими предметами, так як зазвичай це лише ускладнює роботу, заважає цілісному сприйняттю натури.. Література: основна [1,2,3,4,5,6,7] додаткова [1,2,3,4]

Критерії оцінювання рівня виконання завдань для самостійної роботи:

1. Оригінальність композиції – 2 б.
2. Композиційна рівновага – 1 б.
3. Повнота обсягу виконання – 1 б.
4. Якість виконання – 1 б. **Всього: 5 б.**

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання. Модульний контроль здійснюється у вигляді виконання студентами творчої роботи на задану тему.

Критерії оцінювання модульного контролю

№ п/п	Критерії оцінювання	Кількість балів
1	Відповідність завданню (розмір, матеріал)	5
2	Композиційне рішення	5
3	Передача пропорцій, конструктивна побудова	5
4	Передача об'єму, колірне та тонове рішення	5
5	Завершеність роботи	5
	Всього	25

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання. Навчальним планом семестровий контроль з навчальної дисципліни «Практика живопису» передбачено підсумковий контроль (залік) у 1 семестрі, який виставляється, як сума балів за всі форми роботи протягом півріччя. У 2 семестрі семестровий контроль не передбачено.

6.5. Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю.

У 1 семестрі за навчальним планом семестровий контроль з навчальної дисципліни «Практика живопису» передбачено у формі підсумкового контролю (заліку), який виставляється, як сума балів за всі форми роботи протягом півріччя.

У 2 семестрі семестровий контроль не передбачено.

6.6. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки

A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками.
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок.
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична картка дисципліни

Практика живопису	
1 семестр	
Змістовий модуль 1.	
Практичні заняття	Самостійна робота
1. Етюд оголеної постаті, що сидить 33 б.	1. Короткострокові етюди фігури людини в різних ракурсах, що сидить (розмір 60*50см, полотно, олія, кількість: 2 шт.) 5 б.
2. Оголена постать, що сидить у складному русі 66 б.	2. Короткострокові етюди фігури людини, що стоїть, при різному освітленні (розмір 70*50см, полотно, олія; кількість: 2 шт.) 5 б.
3. Етюд оголеної постаті, що стоїть 33 б.	3. Етюди натури що лежить у складному ракурсі (розмір 70*50см, полотно, олія, кількість: 2 шт.) 5 б.
4. Оголена постать, що стоїть на тлі драперій 66 б.	
5. Етюд оголеної постаті, що лежить на тлі драперій 55 б.	
Разом – 253 б.	Разом – 15 б.

МК – 25 б.	
Разом – 293 б.	
Коефіцієнт визначення успішності – 2,93	
2 семестр	
Змістовий модуль 2.	
Практичні заняття	Самостійна робота
1. Етюд оголеної постаті, що лежить на тлі драперій. 77 б. 2. Постановка оголеної постаті з гіпсовою фігурою Венери. 110 б. 3. Етюд оголеної постаті у складному русі. 88 б.	4. Етюди фігури людини в інтер'єрі (розмір 60*80см, полотно, олія, кількість: 2 шт.) 5 б.
Разом – 275 б.	Разом – 5 б.
МК – 25 б.	
Разом – 305 б.	
Коефіцієнт визначення успішності – 3,05	

8. Рекомендовані джерела Основна:

1. Белкіна Е.В., Конопко О.І. Техніка і технологія олійного живопису: навч. посіб. / Уклад. Е.В. Белкіна, О.І. Конопко. К. : Київський ун-т імені Бориса Грінченка. 2010. 92 с. (Наявний в бібліотеці Університету в 15-ти примірниках).
2. Попов М. Т. Альбом: рисунок, живопис. Київ : ТОВ «Європа Прінт», 2008. 134 с.
3. Сухенко В. О. Академічний рисунок. Підручник. Київ : Амадей, 2016. 232 с.
4. Туманов І. М. Рисунок. Живопис. Скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання. Львів: Аверс, 2010. 496 с.
5. Чен Н.В. Нетрадиційні техніки зображення: Навчально-методичний посібник. Харків: Скорпіон, 2007. 48 с. (Наявний в електронному репозиторії:
<http://elib.kubg.edu.ua/2813/>)
6. Щербина В. Г. Практична композиція. Кривий Ріг : Октан-Прінт, 2008. 187 с.
7. Українське народне мистецтво: Живопис / Редкол.: Заболотний В.І. та ін. Київ: Мистецтво, 1967. 186 с.

Додаткова

1. Жердзицький В. Особливості художнього сприйняття живопису/ Жердзицький В.//Дизайн-освіта. 2008. Х.: ХДАДМ, 2008. 168 с.
2. П.В. Мирончик П.В. Манохін В.П «Рисунок, живопис, скульптура»: Загальний курс академічного рисунку (для студентів - архітекторів 1-3 курсів денної форми навчання спеціальності 6.060102 «Архітектура»). / Укл.: П.В. Мирончик, В.П. Манохін; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х. ХНАМГ 2009. 222 с.
3. Туманов І. М. Рисунок. Живопис. Скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання. Львів: Аверс, 2010. 496 с.

Електронні ресурси:

4. Документальні фільми про художників [Електронний ресурс] URL: <http://golbis.com/pin/vse-dokumentalnyie-filmyiprohudozhnikov-19502005/#.VGhi859X9ni>